

بررسی رابطه گرایش دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی، مورد مطالعه ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر یاسوج

اصغر میرفردی، دانشیار، گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز، ایران*

حکیم احمدی قارنایی، دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه یاسوج، ایران

چکیده

اعتماد از عناصر بنیادین روابط اجتماعی و از پیش شرط‌های اساسی برای توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی هر جامعه‌ای محسوب می‌شود. هدف اصلی این پژوهش، بررسی و شناخت رابطه گرایش دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی در بین ساکنان ۱۸ سال به بالای شهر یاسوج است. در این پژوهش از نظریه‌های اعتماد اجتماعی کلمن، بازی‌ها و شبکه اجتماعی برای چارچوب نظری استفاده شده است. روش تحقیق در این پژوهش از نوع پیمایشی و ابزار تحقیق، پرسشنامه است. جامعه آماری پژوهش برابر با سرشماری سال ۱۳۹۰ کل کشور، ۸۸۲۷۸ نفر است که با استفاده از جدول لین (1976)، حجم نمونه ۳۸۴ نفر محاسبه شد. برای ارزیابی روایی از اعتبار صوری و برای ارزیابی میزان انسجام درونی (پایایی) گویه‌های متغیر وابسته و متغیر مستقل، از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. به صورت کلی نتایج پژوهش نشان داد که بین متغیر گرایش‌های دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی، با توجه به مقدار سطح معناداری ($Sig = 0/000$)، رابطه معناداری وجود داشته است، همچنین نتایج پژوهش نشان داد، بین اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی با توجه به وضعیت تأهل پاسخگویان، تفاوت معناداری وجود ندارد و به صورت کلی میانگین اعتماد اجتماعی پاسخگویان برابر با ۲۵/۲ (از میانگین واقعی = ۲۷) است.

کلیدواژه‌ها: اعتماد اجتماعی، گرایش دیگرخواهانه، روابط بین شخصی، یاسوج، ایران.

مقدمه و بیان مسأله

امروزه یکی از مفاهیم مهم و مرتبط با توسعه کشورها، مقوله سرمایه اجتماعی^۱ است. سرمایه اجتماعی به شبکه روابط بین مردم گفته می‌شود که اگر به شکل پایدار و در سطح گسترده‌ای است، می‌تواند در توسعه و امنیت هر کشوری تأثیرگذار است. هر چه حلقه روابط و دایره روابط اجتماعی وسیع‌تر است، سرمایه اجتماعی در وضعیت بهتری قرار خواهد گرفت. سرمایه اجتماعی دارای چند بحث و محور اساسی است که یکی از اصلی‌ترین و مهم‌ترین مفاهیم سرمایه اجتماعی، مفهوم اعتماد اجتماعی است. منظور از اعتماد اجتماعی^۲ را می‌توان حسن ظن فرد نسبت به سایر اعضای جامعه تعریف کرد که این امر موجب گسترش و تسهیل روابط اجتماعی فرد با آن‌ها می‌شود (امیرکافی، ۱۳۸۰: ۴۰). همچنین اعتماد، قابلیت تشخیص برای اتکاء یا اطمینان به صداقت و یا صحت اقوال یا رفتار دیگران است (گیدنز، ۱۳۸۳: ۳۴-۳۳). به طور کلی، اعتماد اجتماعی به معنی پایبند بودن به هنجارها و ارزش‌هایی است که مورد قبول آحاد جامعه است و سبب رشد و ارتقاء شرایط فرهنگی، اجتماعی و همچنین بالندگی اقتصادی می‌شود. اعتماد، یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی و زمینه‌ساز مشارکت و همکاری میان اعضای جامعه است. اعتماد، مشارکت را در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی سرعت بخشیده و تمایل افراد را برای همکاری با گروه‌های مختلف جامعه افزایش می‌دهد. اعتماد در زبان فارسی مترادف با تکیه کردن به کسی، وا گذاشتن کار به کسی، اطمینان، وثوق، باور و اعتقاد، به کار گرفته می‌شود (عمید، ۱۳۶۹: ۲۰۱). عناصر اصلی اعتماد را صداقت، صراحت، اطمینان، تمایلات همکاری‌جویانه، سهیم کردن و اعتماد نهادی^۳ تشکیل می‌دهند (زتومکا^۴، ۱۳۸۶: ۸۴-۸۰).

اعتماد، مهم‌ترین انگیزه‌ای است که افراد را به داشتن

ارتباط دوسویه یا چندسویه تشویق می‌کند. بسیاری از اندیشمندان اجتماعی، اعتماد را حسی می‌دانند که به تعاون و همکاری منجر می‌شود و فقط در این حالت است که انسان در عین تفاوت‌ها، قادر به حل مشکلات خواهد بود. اعتماد اجتماعی از جمله پدیده‌های اجتماعی است که در روابط و تعامل انسانی^۵ نقشی حیاتی ایفا می‌کند. از سطح خرد (خانواده) گرفته تا سطح کلان (جامعه) و حتی در بخش‌هایی فراتر از آن (جهانی)، اعتماد اجتماعی پدیده‌ای است که تسهیل‌گر روابط انسانی است. اعتماد، پیش‌شرط و محور اصلی همکاری اجتماعی^۶ است و یا به عبارتی دیگر، اعتماد، اساس عاطفی برای همکاری است. به همان صورتی که اعتماد اساس همکاری است، بی‌اعتمادی، از بین‌برنده همکاری است. اگر بی‌اعتمادی^۷ کامل وجود دارد، همکاری بین عاملان آزاد، شکست می‌خورد (Adler & Seok-Woo, 2002). اعتماد، یکی از مهم‌ترین نیروهای ترکیبی در جامعه است. جامعه‌ای که از نعمت اعتماد اجتماعی برخوردار است و مردم آن دید مثبتی نسبت به یکدیگر دارند، نظم، هماهنگی و همبستگی بیشتری در آن حاکم است، از نظر اقتصادی کارآمدتر است، دموکراسی در آن بهتر جریان دارد، و افراد آن جامعه از سلامت روانی بهتری برخوردار خواهند شد. علاوه بر موارد مذکور، اعتماد، در افزایش رضایت از سطح زندگی و حتی افزایش امید به زندگی اثرگذار است (Newton, 2002). اعتماد متقابل اجازه می‌دهد که تعاملات در جامعه به صورت گسترده و روان جاری شود (چلی، ۱۳۷۵: ۷۳).

افزایش بزهکاری، افزایش دزدی، سرقت مسلحانه، رواج جرایمی مانند کلاهبرداری و همچنین قانون‌گریزی در سطوح فردی یا سازمانی و غیره از جمله دلایل فراوانی هستند که برای کاهش اعتماد اجتماعی در جامعه می‌توانند وجود دارند که به صورت ناخودآگاه حس بی‌اعتمادی نسبت به دیگران را به مردم تحمیل می‌کنند. از سوی دیگر قانون‌پذیری و

⁵ Human Interaction

⁶ Social Collaboration

⁷ Distrust

¹ Social Capital.

² Social Trust

³ Institution Trust.

⁴ Sztompka, Piotr.

درصد به پلیس، ۳۰ درصد به شورای شهر، ۲۲ درصد به روزنامه‌ها، ۱۳ درصد به کسبه و بازاریان و ۱۴ درصد به رانندگان تاکسی و اتوبوس، اعتماد زیاد داشته‌اند (دفتر آموزش و پژوهش استانداری کهگیلویه و بویراحمد، ۱۳۸۵).

میزان اعتماد متوسط و رو به پایین در جامعه، حاصل نتایج تمام یافته‌هایی است که در سطح کشور و همچنین در سطح استان کهگیلویه و بویراحمد صورت گرفته‌اند. با در نظر گرفتن این مسأله که بالا بودن اعتماد از شاخصه‌های مهم توسعه یک جامعه به شمار می‌رود، بدین ترتیب، این واقعیت را باید پذیرفت که جامعه، شرایط جدیدی را ایجاب می‌کند. اگر در گذشته آشنایی و روابط چهره به چهره اعضای یک محله یا منطقه، سبب شکل‌گیری روابط و تعاملات اجتماعی میان مردم می‌گشت، در جوامع نوین امروزی، برای شکل‌دادن روابط، با توجه به گستردگی و فراوانی دامنه‌ی فعالیت‌ها، نیاز به شرایط و ویژگی‌های دیگری است که یکی از مهم‌ترین ویژگی‌ها و خصوصیات برای ایجاد این روابط، داشتن اعتماد اجتماعی است. بنابراین، لازم است میزان فعلی اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی سنجیده شود و عامل اجتماعی^۱ مرتبط با آن مورد بررسی قرار گیرد، تا بتوان با یافتن مشکلات پیش روی آن، راهکارهای سازنده‌ای برای ارتقاء سطح اعتماد اجتماعی در جامعه ارائه داده و اقدامی سازنده برای توسعه جامعه و همچنین خدمت به نسل‌های آینده انجام داد.

اعتماد به عنوان یک موضوع اجتماعی و به کارگرفته شده در نظام اجتماعی، می‌تواند با عوامل گوناگونی در ارتباط است خواه این ارتباط تأثیرگذاری و یا تأثیرپذیری است. از جمله ویژگی‌هایی که می‌تواند در ارتباط با اعتماد اجتماعی در جامعه مورد توجه قرار گیرد؛ میزان دیگرخواهی و یا نوع دوستی انسان‌ها است. در اجتماعات مدرن و تحول یافته شهری، روحیه دیگرخواهی رو به کاهش است و نوعی بی‌تفاوتی در روابط اجتماعی در حال گسترش است و به

قانون‌گرایی می‌تواند بسیاری از معادلات را در جامعه تغییر دهد به گونه‌ای که می‌توان گفت با پذیرش منطق قانون و عمل به آن، جامعه شاهد تغییراتی در افزایش اعتماد اجتماعی از سوی مردم خواهد بود.

شواهد بسیار دال بر کاهش اعتماد اجتماعی در تمام ابعاد و سوگیری عاطفی و خاص‌گرا در روابط کنش‌گران در تمام سطوح در جامعه ایران وجود دارد (چلبی، ۱۳۷۵: ۷۷). تحقیقات بسیاری که در سطح کشور صورت گرفته است نشان از کاهش نسبی اعتماد اجتماعی در نزد اقشار مختلف اجتماع را دارد. به طور مثال، بیشترین پاسخ‌های زیاد و خیلی زیاد در رابطه با رواج دورویی در بین مردم، به ترتیب ۳۷/۴ و ۲۹/۴ درصد بوده است (دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰). همچنین نتایج این پژوهش در سال ۱۳۸۲، حاکی از آن است که میزان اعتماد مردم به کسانی که نمی‌شناسند برابر ۱۴/۲ درصد است که بسیار پایین است (دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۲). همچنان که مشاهده می‌شود، پژوهش‌هایی که توسط دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در مورد ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۲، انجام گرفته شده است، گویای نتیجه امیدوارکننده‌ای در مورد میزان اعتماد اجتماعی نبوده است.

در استان کهگیلویه و بویراحمد در سال ۱۳۸۵ تحقیقاتی در خصوص میزان اعتماد به خانواده، اقوام و اعتماد به دوستان و همسایگان از سوی دفتر آموزش و پژوهش استانداری کهگیلویه و بویراحمد انجام شده است و نتایج تحقیقات به این صورت است که، ۱۴/۷۵ درصد از مردم، اندکی به اقوام و دوستان اعتماد داشته‌اند، ۳۷/۷۵ درصد تا حدودی و ۴۷/۵ درصد به اقوام و دوستان و همسایگان اعتماد زیاد داشته‌اند. همچنین نتایج تحقیقات صورت گرفته در خصوص میزان اعتماد مردم به کسانی که نمی‌شناسند، نشان داده است که، ۳۵ درصد از افراد به دادگاه‌ها و قضات، ۲۲ درصد به مدیران سازمان‌ها، ۲۱ درصد به سیاست‌مداران، ۵۵

^۱ Social Factor

حیدرآبادی (۱۳۸۸) در تحقیقی که با عنوان «اعتماد اجتماعی و عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر آن؛ مورد مطالعه جوانان ۲۰ تا ۲۹ ساله استان مازندران» صورت داد به این نتایج دست یافت که میزان تحصیلات و طبقه اجتماعی^۱ رابطه منفی و معکوسی با میزان اعتماد اجتماعی داشته است و ارتباطات انسانی، جامعه‌پذیری خانوادگی و اعتقادات دینی، با اعتماد اجتماعی، رابطه مثبت و مستقیمی داشته است. همچنین نتایج نشان داد است که میزان اعتماد بنیادین در بین جوانان، بیشتر و بالاتر از سایر گونه‌های اعتماد (اعتماد تعمیم‌یافته و انتزاعی) است و همچنین اعتماد درون‌گروهی در جامعه بیشتر از اعتماد برون‌گروهی است.

کتابی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان «سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در مراکز شهرستان‌های چهار محال بختیاری» که با هدف اطلاع از میزان اعتماد اجتماعی و شناخت مهم‌ترین عوامل مؤثر و مرتبط با آن، در استان چهار محال بختیاری صورت داده است به این نتایج دست یافت که به جزء اعتماد بنیادین و بین شخصی، میزان اعتماد در بقیه انواع اعتماد، در حد متوسط و پایین‌تر از حد متوسط است و متغیرهای ارزش‌های اخلاقی، عملکرد دولت و قانون‌گرایی، دارای بیشترین همبستگی با اعتماد است. همچنین متغیرهای دینداری، احساس امنیت و پنداشت از میزان دینداری مردم در جامعه، با اعتماد اجتماعی، دارای ضریب همبستگی معنی‌داری هستند.

نتایج تحقیق قریشی و صداقت (۱۳۸۸) با عنوان «بررسی عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر اعتماد اجتماعی شهروندان شهر تبریز» نشان داد که بین متغیرهای سطح شهروندی^۲، نگرش دینی^۳، مشارکت اجتماعی^۴، پایگاه اقتصادی - اجتماعی^۵، فقر فرهنگی^۶، جنسیت، وضع تأهل، تحصیلات،

گونه‌ای با پیچیده شدن زندگی و نظام اجتماعی این بی‌تفاوتی‌ها افزایش یافته و در ارتباطات اجتماعی میزان اعتماد اجتماعی به ویژه نسبت به غریبه‌ها کاهش می‌یابد. شهر یاسوج؛ به عنوان شهری با بافت نیمه سنتی و متشکل از جمعیت عمدتاً عشیره‌ای که بیشتر از روستاها و مناطق عشایری به این شهر مهاجرت نموده‌اند، شرایط در حال گذاری از روابط سنتی، چهره به چهره و غیرقراردادی به روابط مدرن و قراردادی (روابط ثانویه) را تجربه می‌کند. ارزیابی و شناخت اعتماد در چنین جوامعی که هنوز نشانگان برجسته‌ای از فرهنگ سنتی خود را حفظ نموده است و به ویژه در ارتباط با میزان دیگرخواهی می‌تواند سیمای ایستارها و رفتارهای اجتماعی شهروندان را نشان دهد. در این راستا این پژوهش بر آن است تا موضوع میزان اعتماد اجتماعی در شهر یاسوج را مورد بررسی قرار دهد و به این پرسش پاسخ دهد که اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی در یاسوج به چه میزانی است و گرایش‌های دیگرخواهانه تا چه میزان بر اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی در شهر یاسوج تأثیرگذار است؟

هدف اصلی از انجام تحقیق حاضر، بررسی و شناخت میزان ارتباط گرایش دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی در بین شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر یاسوج است. با توجه به شرایط در حال گذار بودن جامعه مورد مطالعه، چنین پژوهشی اهمیت و ضرورت دارد.

پیشینه تحقیق

نتایج تحقیقات پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۷۹) نشان داد که در حوزه شبکه‌های غیر رسمی، بیشترین اعتماد مربوط به خانواده است و همچنین گروه‌های اجتماعی رسمی مانند معلمان، استادان دانشگاه و پزشکان، از بیشترین میزان اعتماد در بین مردم و در مقابل، گروه‌های اجتماعی بنگاه‌داران، کسبه و روزنامه‌نگاران، از کم‌ترین میزان اعتماد اجتماعی برخوردار هستند.

¹ Social Class

² The Citizen Level

³ Religious Attitudes

⁴ Community Involvement

⁵ Socio - Economic Base

⁶ Cultural Poverty

سن و شغل با اعتماد اجتماعی، همبستگی معنادار وجود دارد. عزیززاده‌ا قدم و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی که با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با اعتماد اجتماعی دبیران مقطع متوسطه آموزش و پرورش شهرستان مرند» صورت دادند به این نتایج دست یافتند که میزان اعتماد اجتماعی دبیران مقطع متوسطه در سطح بالایی است. همچنین نتایج دیگر تحقیق مذکور نشان داده است که عواملی چون انتظار فایده، سنت‌گرایی و باورهای دینی با اعتماد اجتماعی رابطه مستقیم و عامل بیگانگی اجتماعی با اعتماد اجتماعی رابطه معکوس داشته است.

عباس‌زاده و میرزایی (۱۳۹۳) اعتماد اجتماعی دانشجویان و نقش دینداری آنان را در توسعه این مفهوم را مورد بررسی قرار داده‌اند. پژوهش به روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه با حجم نمونه ۴۰۱ نفر در بین دانشجویان دانشگاه تبریز در تمامی مقاطع تحصیلی در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ انجام گرفته و از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی استفاده شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که بین دینداری و اعتماد اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد؛ یعنی با افزایش میزان دینداری، افزایش در اعتماد اجتماعی نیز حاصل می‌شود. علاوه بر این، نتایج، بیانگر وجود ارتباط مثبت و معنی‌داری بین ابعاد اعتماد اجتماعی (اعتماد نهادی، اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته) و ابعاد متغیر دینداری (مناسکی، تجربی و پیامدی) است. نتایج تحقیق همچنین میانگین نمره دانشجویان را برای اعتماد اجتماعی، متوسط ارزیابی نمود.

عباس‌زاده و میرزایی (۱۳۹۳) اعتماد اجتماعی دانشجویان و نقش دینداری آنان را در توسعه این مفهوم را مورد بررسی قرار داده‌اند. پژوهش به روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه با حجم نمونه ۴۰۱ نفر در بین دانشجویان دانشگاه تبریز در تمامی مقاطع تحصیلی در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ انجام گرفته و از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی استفاده شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که بین دینداری و اعتماد اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد؛ یعنی با افزایش میزان دینداری، افزایش در اعتماد اجتماعی نیز حاصل می‌شود. علاوه بر این، نتایج، بیانگر وجود ارتباط مثبت و معنی‌داری بین ابعاد اعتماد اجتماعی (اعتماد نهادی، اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته) و ابعاد متغیر دینداری (مناسکی، تجربی و پیامدی) است. نتایج تحقیق همچنین میانگین نمره دانشجویان را برای اعتماد اجتماعی، متوسط ارزیابی نمود.

رسانی و همکاران (۱۳۹۳) به بررسی اعتماد بین شخصی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان پرداخته‌اند. روش این پژوهش از نوع پیمایشی است و در آن از پرسشنامه برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است. شیوه گردآوری داده‌ها به صورت نمونه‌گیری طبقه‌ای در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان است. جمعیت مورد مطالعه ۱۱۹۸۷ نفر هستند که با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۲ نفر

رسانی و همکاران (۱۳۹۳) به بررسی اعتماد بین شخصی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان پرداخته‌اند. روش این پژوهش از نوع پیمایشی است و در آن از پرسشنامه برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است. شیوه گردآوری داده‌ها به صورت نمونه‌گیری طبقه‌ای در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان است. جمعیت مورد مطالعه ۱۱۹۸۷ نفر هستند که با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۲ نفر

عنايت و همکاران (۱۳۹۴) به شناسایی میزان اعتماد به همسر در بین زنان و مردان متأهل شهر اصفهان و عوامل فرهنگی مرتبط با آن پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که بین جنس و ارزش‌های دینی در باب خانواده با اعتماد به همسر، رابطه معنی‌دار وجود دارد. مردان نسبت به زنان، اعتماد بیشتری نسبت به همسر خود داشتند. همچنین در نتایج حاصل از مدل رگرسیونی برای متغیر اعتماد به همسر، متغیر ارزش‌های دینی در باب خانواده در مرحله اول وارد مدل گردید که ۴۵٪ از تغییرات متغیر وابسته را تبیین نمود. سپس متغیر جنس وارد مدل گردید و میزان تبیین را به ۴۷٪ افزایش داد. در کلیه مدل‌های رگرسیونی مربوط به متغیر وابسته و ابعاد آن، متغیر «ارزش‌های دینی در باب خانواده» به عنوان اولین متغیر تبیین‌کننده برای اعتماد به همسر و ابعاد صداقت، صراحت، وفاداری و حسن‌ظن، و تنها متغیر تبیین‌کننده تغییرات برای ابعاد امنیت و رضایت عاطفی وارد مدل گردید.

¹ Knack & Keefer

نهادی می‌تواند در سطح تعهدات مدنی تأثیرگذار است و آن را افزایش و کاهش دهد.

مرور مطالعات پیشین نشان داد که میزان اعتماد در روابط بین شخصی کم‌تر مورد توجه محققان قرار گرفته است. اعتماد در روابط بین شخصی و یا دیگر انواع اعتماد در ارتباط با گرایش‌های دیگرخواهانه نیز مورد مطالعه قرار نگرفته است و به ویژه در جامعه مورد مطالعه چنین موضوعی مورد تحقیق قرار نگرفته است. در این راستا، این مطالعه به بررسی میزان اعتماد در روابط بین شخصی و ارتباط آن با گرایش دیگرخواهانه در شهر یاسوج پرداخته است.

مبانی نظری

امروزه، در کنار سرمایه‌های انسانی، مالی و اقتصادی، سرمایه دیگری به نام سرمایه اجتماعی مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. این مفهوم به پیوندها، ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع با ارزش، اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود. در حوزه جامعه‌شناسی، پیش کشیدن بحث سرمایه اجتماعی در دهه‌های اخیر به دلیل احساس خطر اندیشمندان از تمیزه شدن جامعه و محدود شدن روابط صمیمی و خزیدن مردم در لاک فردگرایی افراطی است (معدفر و دربندی، ۱۳۸۵: ۳۶). سرمایه اجتماعی ویژگی‌هایی از یک جامعه یا گروه است که ظرفیت سازماندهی جمعی و داوطلبانه برای حل مشکلات متقابل یا مسائل عمومی را افزایش می‌دهد. اعتماد، از مؤلفه‌های مهم، بلکه اصلی‌ترین مؤلفه سرمایه اجتماعی است (چلبی، ۱۳۷۵: ۱۲). کاهش آن می‌تواند زمینه را برای رشد نا بسامانی‌ها، بی‌نظمی‌ها و رشد جرایم و انحرافات در جامعه فراهم کند. اعتماد، مفهوم کانونی در نظریات کلاسیک جامعه‌شناسی و نیز محور اصلی نظریه‌های نوین سرمایه اجتماعی و زمینه تعاملات و روابط اجتماعی است. اعتماد را می‌توان مهم‌ترین مؤلفه پارادایم نظم و در عین حال بستر تعاملات و ارتباط آزادانه افراد با یکدیگر در نظر گرفت (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۵).

بلژیک، آلمان، اتریش، هلند، کره جنوبی، ژاپن، ایرلند، ایسلند، سوئیس، امریکا، انگلستان، استرالیا، کانادا، دانمارک، فنلاند، سوئد، نورژ، هلند و اسپانیا) پرداخته‌اند. در این پژوهش سرمایه اجتماعی با متغیرهای اعتماد و هنجارهای مدنی مورد سنجش قرار گرفته است. نتایج نشان داده‌اند که در کشورهای با درآمد بالا، هنجارها و مؤسسات مدنی از سطح بالاتری برخوردار است. اعتماد و همکاری مدنی با عملکرد اقتصادی رابطه مثبت داشته است و هر چه میزان اعتماد بیشتری وجود دارد، مشارکت‌ها و همکاری‌های مدنی زیاد و سبب می‌شود که عملکردهای اقتصادی در جامعه بهتر رشد کند. همکاری‌های مدنی در جوامعی که نهادهای رسمی مدافع حقوق مالکیت و قراردادهاست، قوی‌تر است.

کلی^۱ (۲۰۰۹) تحقیقی را با عنوان «مشارکت شهری و اعتماد اجتماعی در میان اقلیت جوانان» انجام داد. در این پژوهش مشخص شد که گروه‌های جوانانی که در اقلیت قرار دارند، کم‌تر درگیر فعالیت‌های اجتماعی هستند، زیرا آنان به خاطر تبعیض در مسائل آموزشی و سایر مسائل با دیگران، بیشتر محدودیت‌های اجتماعی را تجربه می‌کنند. همچنین در این پژوهش مشخص شد جوانانی که به انواع مواد مخدر و ناهنجاری‌های دیگر آلوده‌اند و به طور کلی کسانی که کیفیت زندگی آنان پایین است، اعتماد اجتماعی پایینی دارند.

تانیگوچی^۲ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «اثر اعتماد اجتماعی و اعتماد نهادی در امور داوطلبانه رسمی و کمک‌های خیریه در ژاپن» که با هدف بررسی میزان تأثیر وجود اعتماد در جامعه، برای شرکت و حضور مردم در فعالیت‌های مدنی از جمله میزان حضور مردم در فعالیت‌های خیرخواهانه رسمی و غیر رسمی صورت گرفته است به این نتیجه دست یافت که اعتماد اجتماعی و به ویژه وجود اعتماد نهادی در جامعه می‌تواند بر میزان و سطح حضور مردم در فعالیت‌های داوطلبانه خیریه تأثیرگذار است و بین آن‌ها همبستگی مثبت وجود دارد. بنابراین، وجود اعتماد اجتماعی و

^۱ Kelly

^۲ Taniguchi

اعتماد تعمیم یافته و ۴- اعتماد به نظام یا سیستم.

۱- اعتماد بنیادین^۲؛ اعتماد بنیادی نگرشی است که فرد نسبت به خود و دنیای پیرامون خود دارد و موجب تقویت این احساس می شود که افراد و امور دنیا قابل اعتماد و دارای ثبات و استمرار هستند (گیدنز، ۱۳۷۷: ۲۳). اریک اریکسون^۳ معتقد است این اعتماد، محصول فرایندهای دوره نوزادی است. اگر دیگران نیازهای اصلی و مادی و عاطفی نوزاد را تأمین کنند، حس اعتماد در کودک به وجود می آید، اما عدم تأمین این نیازها، سبب می شود نوعی بی اعتمادی نسبت به جهان، به ویژه در روابط شخصی به وجود آید (بالاخانی و جواهری، ۱۳۸۵: ۴).

۲- اعتماد بین شخصی^۴؛ اعتماد بین شخصی شکلی از اعتماد است که در روابط چهره به چهره خود را نشان می دهد. این شکل از اعتماد موانع ارتباطی را مرتفع می سازد و با کاستن از حالت دفاعی، بسیاری از تعاملات روزانه را موجب می شود. اعتماد بین شخصی، حوزه ای از تعاملات میان عشاق، دوستان و همکاران و همچنین اعتماد میان رئیس و کارمند، سرپرست و کارگر، معلم و شاگرد، فروشنده و مشتری، پزشک و بیمار و ... را دربر می گیرد. مشکل اصلی اعتمادی که از تجربه تعامل شخصی ایجاد می شود، محدود بودن قلمرو آن است و در جامعه ای که تحرک و نیازها به همکاری با غریبه ها و اتکا به آنها یکی از ویژگی های برجسته آن است، چندان راه گشا نیست (امیرکافی، ۱۳۸۰: ۱۰).

۳- اعتماد تعمیم یافته^۵؛ اعتماد تعمیم یافته را می توان داشتن حسن ظن نسبت به اکثریت افراد جامعه جدای از تعلق آن ها به گروه های قومی و قبیله ای تعریف نمود (امیرکافی، ۱۳۸۰: ۹). اعتماد تعمیم یافته یا اخلاقی مبتنی بر تجارب شخصی ما نیست بلکه بیشتر مبتنی بر نگاه ما به جهان است که از والدین خود یاد می گیریم و کاملاً باثبات و محکم است و در طول زمان توسط نمونه های اتفاقی خیانت یا قربانی

اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی و انتزاعی و تخصصی، عامل مهمی در پیشرفت جامعه و همچنین ایجادکننده تعاون و همیاری است و فقط در این حالت است که در عین وجود تفاوت ها، انسان ها قادر به حل مشکلات و انجام تعهدات اجتماعی^۱ می شوند. در واقع، زندگی انسان بدون احساس اعتماد به خود، اعتماد به آینده، اعتماد به جهان پیرامون خود، همراه با اضطراب و کشمکش تحمل ناپذیری است که ممکن است سبب ازهم پاشیدگی فرد و نابودی وی شود. اعتماد، رشد انسان و شکوفایی استعدادها و توانایی های او را تسهیل می کند و رابطه بین او و جهان را به رابطه ای خلاق و شکوفا تبدیل می سازد تا فرد بتواند آرامش، امنیت، آزادی و استقلال را با دیگران تجربه کند (Putnam, 1993: 80).

انسان موجودی اجتماعی است و برای زندگی در جامعه، نیاز به ارتباط با انسان های دیگر دارد. امروزه در همه جوامع اعم از توسعه یافته و یا در حال توسعه، شاهد گسترش ارتباطات اجتماعی هستیم. با توجه به اینکه توسعه ارتباطات، فواصل زمانی و مکانی را در نوردیده و به افراد، گروه ها و سازمان های مختلف امکان برقراری روابط متقابل را داده است، لزوم اعتماد افراد به یکدیگر، بیش از پیش احساس می شود. واژه « Trust » در فرهنگ اکسفورد به عنوان اتکا یا اطمینان به نوعی کیفیت یا صفت یک شخص یا یک چیز، یا اطمینان به حقیقت یک گفته توصیف می شود (گیدنز، ۱۳۷۷: ۳۷) و اعتماد اجتماعی را می توان داشتن حسن ظن به دیگران در روابط اجتماعی دانست، تسهیل کننده روابط اجتماعی است و امکان سود یا زیان را در خود نهفته دارد (امیرکافی، ۱۳۸۰: ۱۱). اعتماد، تمایل افراد را به تعامل و همکاری با گروه ها افزایش داده و شبکه ای از روابط داوطلبانه میان گروه ها را در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی تشکیل می دهد.

در یک تقسیم بندی کلی، اعتماد را می توان در چهار سطح مورد بررسی قرار داد: ۱- اعتماد بنیادین که در سطح فردی و روان شناسی بررسی می شود؛ ۲- اعتماد بین شخصی؛ ۳-

² Basic Trust

³ Erik Eriksson

⁴ Interpersonal Trust

⁵ Generalized Trust

¹ Social Commitments

ناگزیریم. یکی از معانی قضیه بالا این است که، هیچ‌کس نیست که بتواند از نظام‌های تخصصی در نهادهای مدرن کاملاً دوری گزیند (گیدنز، ۱۳۷۷: ۳۴). زندگی در دوره مدرن، توسط نظام‌های انتزاعی تخصصی تکه‌تکه می‌شود و یک نفر نمی‌تواند مانند گذشته، همه یا بیشتر کارهای خود را مستقلاً انجام دهد (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۰۰).

البته به نظر زتومکا، اعتماد می‌تواند به مقولات انتزاعی دیگری مانند اعتماد به نظم، دموکراسی، علم و غیره نیز تعلق پیدا کند (زتومکا، ۱۳۸۶: ۸۵-۸۰).

دیدگاه گیدنز

گیدنز^۳ در مباحث خود از سه نوع اعتماد بنیادی، شخصی و انتزاعی نام می‌برد. به گفته وی، در جوامع مدرن تحت تسلط نظام‌های انتزاعی، اعتماد بسیار مهم است. از نظر وی نیاز به اعتماد با فاصله‌گیری روابط زمانی و مکانی افراد در ارتباط است. از نظر گیدنز، اعتماد در جوامع ماقبل نوین از اهمیت کم‌تری در مقایسه با جوامع نوین برخوردار است. چرا که افراد هر چه فاصله زمانی و مکانی بیشتری از هم دارند، به اعتماد بیشتری نیاز خواهند داشت. به عبارتی ما در مورد کسانی که پیوسته در معرض دیدمان هستند و فعالیت‌هایشان را می‌توان مستقیماً مورد بازنگری قرار داد نیاز به اعتماد نداریم. اعتماد هنگامی ضروری می‌شود که در نتیجه فاصله‌گیری زمانی و مکانی اطلاع کاملی از پدیده‌های اجتماعی نداشته‌ایم. در جوامع ماقبل نوین که خصیلتی محلی و بومی دارند و کنش‌های متقابل بیشتر در سطح محلی و رو در رو رخ می‌دهند، در روابط اجتماعی افراد، چنان صراحت و شفافیتی به چشم می‌خورد که نیازی به اعتماد ندارند، زیرا این اعتماد به طور طبیعی وجود دارد. اعتماد غیر شخصی به دیگران ناشناس، ناشی از ماهیت رشدیابنده نظام‌های انتزاعی است. در جوامع بزرگ و گسترده، به اعتماد از طریق نظام‌های پولی و حقوقی بسیار نیازمند هستند. وجه عمده اعتماد در

(بی‌اعتمادی) از بین نمی‌رود (بختیاری، ۱۳۸۹: ۱۰). موضوع این اعتماد به عنوان مهم‌ترین عنصر نگرشی سرمایه اجتماعی قلمداد شده و از آن، جهت متمایز کردن جوامعی که دارای سرمایه اجتماعی سطح بالا هستند نسبت به جوامعی که دارای سطح پایین سرمایه اجتماعی هستند استفاده می‌شود (Reeskens & Marchooghe, 2007).

۴- اعتماد به نظام یا سیستم؛ در جامعه مدرن، الزاماً دو سوی فرایند ارتباط را ارتباط‌گران انسانی تشکیل نمی‌دهند، بلکه انسان‌ها گاهی با کنش‌گران غیر فردی ارتباط برقرار می‌کنند. به این ترتیب شکل دیگری از اعتماد مطرح می‌شود که متوجه ساختارهای غیر شخصی است. در این مورد به دو نوع اعتماد نهادی و اعتماد مدنی یا انتزاعی اشاره شده است.

الف) اعتماد نهادی^۱: اعتماد نهادی دلالت دارد بر میزان مقبولیت و کارایی و اعتمادی که مردم به نهادها (رسمی دولتی) دارند. به تعبیر دوگان انعکاس فقدان اعتماد به نهادها در اغلب موارد، نتیجه بی‌اعتمادی به افرادی است که عهده‌دار امور آن نهادها هستند. بنابراین میزان اعتماد نهادی برحسب نوع ارزیابی مردم از کارکنان این نهادها در قالب ادارات، ارگان‌ها و نهادهای مختلفی که در زندگی روزمره با آنها ارتباط دارند سنجیده می‌شود (علی‌پور، ۱۳۸۸: ۱۱۶). مدرسه، دانشگاه، ارتش، دادگاه، نیروی انتظامی، بانک‌ها، بازار سهام، دولت، مجلس و ... نوعاً از این نوع اعتماد هستند. میزان اعتمادی که مردم به نهادهای مختلف دارند در بین جوامع متفاوت است و در طی زمان دستخوش تغییراتی می‌شود (زتومکا، ۱۳۸۶: ۸۲).

ب) اعتماد انتزاعی^۲ (مدنی): گیدنز، نظام‌های انتزاعی را نظام‌های انجام کار فنی یا مهارت تخصصی می‌داند که حوزه‌های وسیعی از محیط مادی و اجتماعی زندگی کنونی ما را تشکیل می‌دهد. مثل نظام پزشکی، نظام معماری و غیره. به نظر وی، ما از اعتماد به نهادهای مدرن و نظام‌های انتزاعی در موقعیتی که بسیاری از جنبه‌های مدرنیت جهانی شده است،

¹ Institutional Trust

² Abstract Trust

³ Giddens

دوران مدرنیته، پابندی‌های بی‌چهره‌ای است که در نظام‌های تخصصی معنا می‌یابد (ریترز، ۱۳۷۷: ۷۶۸-۷۶۷).

گیدنز در مباحث خویش بین دو نوع اعتماد تمایز قائل می‌شود: اعتماد به افراد خاص و اعتماد به افراد یا نظام‌های انتزاعی. اعتماد انتزاعی در برگیرنده آگاهی از مخاطره و فرد مورد اعتماد است. لذا در حالی که کنشگر می‌تواند به راحتی در مورد ارزش اعتماد به افراد خاص قضاوت کند، می‌تواند درباره ارزش اعتماد تعمیم‌یافته نیز دارای ایده‌ها و باورهایی است. افراد همچنین می‌توانند درباره میزان ارزش اعتماد نسبت به نظام‌های انتزاعی نظیر نهادها نیز دارای باورهایی هستند. از این فرآیند می‌توان با عنوان سطح نهادی اعتماد نام برد. این همان چیزی است که گیدنز آن را ایده اعتماد به نظام‌های تخصصی می‌نامد؛ یعنی ممکن است کنشگر از فردی که اتومبیل یا خانه او را ساخته، شناختی نداشته است ولی نسبت به نظام استاندارد، تنظیم قواعد و قوانین، نظارت و کنترل کیفیت، دارای میزانی از اعتماد است (شارع‌پور، ۱۳۸۰: ۱۰۴). گیدنز همچنین برای نشان دادن نقطه مقابل اعتماد، از مفهوم و اصطلاح بی‌اعتمادی استفاده می‌کند که شامل اشخاص و نظام‌های انتزاعی است (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۱۹).

از نظر گیدنز، جوامع مدرن به نظام‌های تخصصی اعتماد تکیه می‌کنند و این بدان معنا است که اعتماد کلید رابطه بین فرد و نظام‌های تخصصی است (گیدنز، ۱۳۸۴: ۵۲). از نظر گیدنز اعتماد، شیوه ضروری و اجتناب‌ناپذیر زندگی اجتماعی است و از مؤلفه‌های مدرنیته است. طبق نظر گیدنز، منابع اصلی اعتماد در جوامع سنتی، اهمیت خود را در جوامع صنعتی و جدید از دست داده‌اند. گیدنز ارتباط ناب را منوط به اعتماد متقابل می‌داند که رابطه‌ای نزدیک با صمیمیت دارند. به عقیده گیدنز، در جوامع مدرن اعتماد بین مردم کاهش یافته است (گیدنز، ۱۳۸۴: ۱۲۰).

دیدگاه کلمن

اعتماد از نظر کلمن^۱، یک مفهوم محوری است. به نظر کلمن، افراد برای این به کنش اجتماعی می‌پردازند که نیازهای خود را رفع کنند و رفع نیازها تنها از طریق بده بستان‌های اجتماعی امکان‌پذیر است. بنابراین مبادلات نقش اساسی در ساختن کنش‌های اجتماعی دارند.

در روابط اجتماعی، فرد می‌تواند هم اعتمادکننده است و هم اعتماد شونده. کلمن در مورد رابطه مبتنی بر اعتماد، توجه به چند نکته را ضروری می‌داند:

۱- برقراری اعتماد، امکان کنشی را از جانب امین به وجود می‌آورد که در غیر این صورت ممکن نبود.

۲- اگر اعتماد شونده (امین) قابل اعتماد است، اعتمادکننده از اعتماد خود، بیشتر سود می‌برد تا از عدم اعتماد، در صورتی که اگر امین، قابل اعتماد نیست، اعتمادکننده از اعتماد خود بیشتر زیان می‌بیند تا از عدم اعتماد خود.

۳- اعتماد کردن در برخی موارد مستلزم آن است که اعتمادکننده منبع خود را به شکل داوطلبانه در اختیار اعتمادشونده قرار دهد.

۴- در همه روابط مبتنی بر اعتماد، «تأخر زمانی» وجود دارد. به بیان دیگر اعتمادکننده باید به امید جبران فرد اعتمادشونده در آینده، اقداماتی انجام دهد (کلمن، ۱۳۷۷: ۱۵۴).

به نظر کلمن، روابط اجتماعی هنگامی به وجود می‌آید که افراد کوشش می‌کنند از منابع فردی خود، به بهترین نحو استفاده کنند. همچنین به نظر کلمن، اعتماد به مکانیسم‌های کلی‌تر و ساختارهای کلان از چهارچوب اعتماد متقابل نشأت می‌گیرد. از این رو، آسیب‌پذیری اعتماد‌های انتزاعی را نیز باید بر حسب آسیب‌های وارده به حدود اعتماد متقابل، تعریف و بررسی کرد (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۹-۴۶۸).

نظریات کلمن که در چارچوب نظریات سرمایه اجتماعی مطرح شده است، اگرچه به ابعاد اعتماد شخصی و انتزاعی توجه دارد، اما به طور کلی شیوه روان‌شناختی مبادله را، مبنای

¹ Coleman

ولی اگر این رابطه اعتماد سودآور نیست و یا این‌که سبب ریسک بالا و عدم کسب سود متناسب است، آن‌گاه اعتماد و رابطه اعتمادی کاهش می‌یابد.

به طور کلی می‌توان گفت که کلمن در دو سطح خرد و کلان اعتماد را بررسی کرده است. در سطح خرد، تنها بحث از رابطه اعتماد بین دو نفر است که در این سطح با رویکرد کنش انتخاب عاقلانه، اعتماد را مورد بررسی قرار می‌دهد. وی در این رابطه می‌گوید که اعتمادکننده، بالقوه باید تصمیم بگیرد از بین دو حالت؛ یعنی اعتماد نکردن و اعتماد کردن یکی را انتخاب کند. اما در سطح کلان، کلمن از نظام‌های اعتماد سخن می‌گوید. او در بحث خود از نظام‌های اعتماد، سه نظام را از یکدیگر متمایز می‌کند: ۱- نظام اعتماد متقابل؛ ۲- نظام اعتماد واسطه‌ای و ۳- نظامی که در آن شخص ثالث مطرح است. از نظر کلمن این سه نوع نظام اعتماد، پیچیده هستند. در نوع نخست، «دو کنشگر ممکن است دو نوع رابطه داشته‌اند: کنشگر اولی به دومی اعتماد می‌کند و امینی برای دومی است. این اعتماد متقابل است. دوم، کنشگر ممکن است امینی برای یک کنشگر و اعتمادکننده‌ای برای کنشگر دیگر است. در واقع، این کنشگر واسطه‌ای در رابطه اعتماد است. سوم، وضعیت‌هایی وجود دارد که در آن کنشگر، قول کنشگر دیگر را نمی‌ذیرد اما قول کنشگر سوم را می‌پذیرد. این قول ممکن است در معامله‌ای بین طرف‌های اول و دوم استفاده شود. این اعتماد شخص ثالث است» (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۷۱).

نظریه بازی

نظریه بازی احتمالاً با چاپ کتاب نظریه بازی‌ها و رفتار اقتصادی^۱ (1949) جان وان نیومن^۲ و اسکار مورگسترن^۳ در دهه 1950 توسعه یافت. آن‌ها بازی را هر نوع کنش متقابل بین مشارکت‌کنندگان در یک گروه نامیدند که توسط مجموعه‌ای از قواعد طراحی شده‌اند و این قواعد حرکت‌های

تحلیل‌های خود قرار داده و به‌خصوص در تحلیل روابط گروه‌های با تعداد نسبتاً زیاد، تنها همان قواعد گروه‌های دو و سه نفره را به کار می‌برد. حال آن‌که در تئوری مبادله، به خوبی نشان داده شده است که قواعد حاکم بر گروه‌های بزرگ به صورتی ماهوی با قواعد جاری در گروه‌های کوچک متفاوت است. به نظر کلمن «در هر رابطه مبتنی بر اعتماد، حداقل دو جزء وجود دارد، اعتمادکننده و اعتمادشونده و فرض بر این است که در کنش، هر دو جزء هدفمند هست و به دنبال ارضای نیازهای خود هستند. طرف اعتمادکننده باید تصمیم بگیرد که با دیگری وارد معامله شود یا نه (یعنی خطر را بپذیرد یا نه) و طرف اعتمادشونده نیز باید بین حفظ اعتماد و یا شکستن آن دست به انتخاب بزند. بنابراین یک رابطه مبتنی بر اعتماد، یک رابطه دوجانبه است و بر مبنای اصل به حداکثر رساندن فایده، تحت شرایط مخاطره قرار دارد» (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۷۱).

به عقیده کلمن «اصولاً در یک رابطه مبتنی بر اعتماد، ما با کنشگرانی عقلانی مواجه هستیم. در این رابطه، اگر برای کنشگر شانس پیروزی در مقایسه با شانس شکست بیشتر است، اعتماد خواهد کرد، زیرا او موجودی عقلانی است و باید اعتماد کند. این بیان ساده، مبتنی بر اصل به حداکثر رساندن سودمندی، تحت شرایط ریسک است. اعتمادکننده، بالقوه باید بین اعتماد نکردن (که در این صورت هیچ تغییری در سودمندی او حاصل نمی‌شود) و اعتماد کردن (که در این صورت به کنش طرف مقابل بستگی دارد) تصمیم‌گیری کند» (Coleman, 1990:91). طبق نظر کلمن، چون انسان موجودی عقلانی است که کنش‌های او مبتنی بر گزینش معقولانه است، لذا همیشه در فکر این است که در روابط خود حداکثر سود ممکن را کسب کند. او برای این کار، ابتدا مقداری از منابع را از طرف خود هزینه می‌کند که به عنوان هزینه اعتماد در نظر گرفته می‌شود تا بتواند در جریان اعتماد به سودی متناسب با آن هزینه دست یابد؛ بنابراین، اگر جریان و رابطه اعتمادی سودآور است، اعتماد و روابط اعتمادی بیشتر خواهد شد،

¹ The Theory of Roles and Economic Behavior.

² John Von Neumann.

³ Oskar Morgerstern.

چارچوب نظری

در این پژوهش از نظریه بازی، نظریه اعتماد کلمن و نظریه شبکه‌های اجتماعی برای چارچوب نظری استفاده شده است. کلمن در دیدگاه خود در خصوص اعتماد اجتماعی، این‌گونه استدلال می‌کند که انسان موجودی عقلانی است و کنش‌های او مبتنی بر گزینش معقولانه است. این ایده به گونه‌ای در نظریه بازی نیز مورد تأکید قرار گرفته است و کنشگران اجتماعی به عنوان بازیگران جامعه برآند تا با رعایت قواعد بازی که در یک وضعیت مبادله‌ای به کارگرفته می‌شود، به اهدافشان دست یابند و بر اساس این قواعد بازی به اهداف و خواست‌های بازیگران دیگر نیز توجه دارند، به همان اندازه که انتظار دارند کنشگران دیگر نیز به خواست‌ها و اهداف آنها توجه داشته‌اند. در این شرایط، فقط خواست فردی اهمیت ندارد بلکه خواست‌ها و انتظارات دیگرانی که در اجتماع و در ارتباط متقابل با فرد هستند نیز دارای اهمیت هستند. این گزینش معقولانه شکلی از مبادله رفتاری را ایجاد می‌نماید که به همان اندازه که کنشگر انتظار رفتاری عقلانی و حمایت‌گرانه از دیگران دارد، خود نیز متقابلاً سعی بر آن دارد نسبت به دیگران عقلانی و حمایت‌گرانه رفتار نماید. در این چرخه عقلانی رفتار مبادله‌ای، کنشگر با توجه به خواست‌های معقول دیگران، کرانه مطمئنی برای رفتار نوع‌دوستانه دیگران نسبت به خود فراهم می‌سازد. این مبادله انتظارات و درخواست‌ها برای کنش عقلانی نسبت به یکدیگر با عنصری ذهنی که این انتظارات را تقویت و قابل اطمینان می‌سازد، تسهیل می‌گردد. این عنصر چیزی جز اعتماد نیست. با توجه به نظام‌های سه‌گانه اعتماد در دیدگاه کلمن، نوع اعتماد در روابط متقابل در روابط کنشگران اجتماعی اهمیت دارد. بنابراین، با توجه به دیدگاه کلمن، از آن جهت که، از یک سو، یک تفکر عقلانی و هدفمند درون افراد برای اعتماد کردن و یا اعتماد نکردن وجود دارد، و از سوی دیگر، به دلیل این‌که افراد برای کسب منفعت عقلانی از یک رابطه سعی می‌کنند به دیگران اعتماد کنند و حتی در مرحله اول ممکن است به خود

متفاوت برای هر مشارکت‌کننده را پیش‌بینی و نتایج را برای هر ترکیب ممکن از حرکت‌های مشارکت‌کنندگان تعیین می‌کند. نظریه بازی بر اساس مجموعه‌ای از پیش‌فرض‌ها طراحی شده است که فهم دقیق‌تر آن معطوف به فهم این پیش‌فرض‌ها است: ۱- کارگزاران به طور ایزاری عقلانی‌اند؛ ۲- کارگزاران دانش عمومی از این عقلانیت دارند و ۳- آنها قواعد بازی را می‌شناسند. در مجموع در مدل‌های بازی (نظریه بازی) همیشه فرض بر این است که بازیگران دارای هویت عقلانی‌اند، تصمیم‌سازان آگاه هستند و اهداف برای‌شان خوب تعریف شده است و آمادگی و انتخاب آزاد در شرایط خاص با ملاحظه محدودیت‌ها را دارا هستند. این پیش‌فرض‌ها، با چندین سؤال اساسی مطرح می‌شود: ۱- من کی هستم؟؛ ۲- چه کاری انجام می‌دهم؟ و ۳- چگونه می‌توانم در مورد کارهایی که باید انجام بدهم، اطلاع بیابم؟ (آزاد ارمکی، ۱۳۸۱: ۳۳۰-۳۲۵).

نظریه شبکه‌های اجتماعی

موضوع محوری در نظریه شبکه‌های اجتماعی، روابط است و واحد تشکیل‌دهنده ساخت جامعه، شبکه‌های تعاملی هستند. بر اساس این نظریه، ساخت اجتماعی به عنوان یک شبکه از «اعضای شبکه» و مجموعه‌ای از پیوندها که افراد، کنشگران یا گروه‌ها را به هم متصل می‌سازد، تشکیل شده است. اعضای شبکه می‌توانند افراد، گروه‌ها، نهادها، موجودیت‌های حقوقی و یا سازمان‌ها و... هستند (Wellman & Berkowitz, 1988).

این نظریه با بررسی روابط اجتماعی موجود بین مجموعه‌ای از کنشگران، به تحلیل ساخت اجتماعی می‌پردازد و ضمن این‌که به کل ساخت توجه می‌کند؛ الگوی روابط موجود در داخل ساخت را نیز مورد بررسی قرار می‌دهد. بنابراین، در این نظریه، به جای تأکید بر کنشگران و ویژگی‌های فردی‌شان به عنوان واحد تحلیل، به ساختار روابط کنشگران پرداخته می‌شود (Kurtosi, 2004:1) به نقل از باستانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۰).

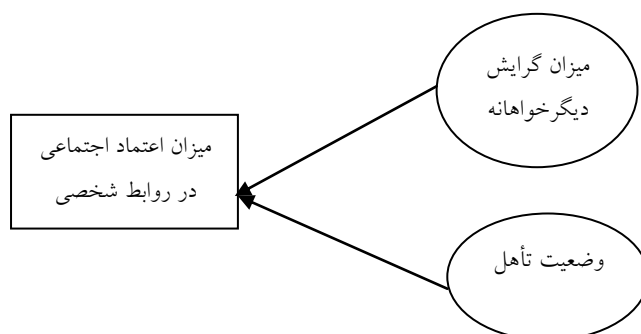
می‌دهند. به بیان دیگر، هم اعتماد در روابط شخصی و هم گرایش دیگر خواهانه نوعی از تبادل امتیازاتی است که انسان‌ها برای یکدیگر قائل هستند. فرد با این انگیزه که دیگران نیز با روحیه نودوستی و اعتماد با او تعامل دارند، نسبت به آن‌ها اعتماد دارد و اقدام به رفتارهای نودوستانه می‌زند. در این راستا، به نظر می‌رسد همبستگی بین اعتماد در روابط شخصی و گرایش دیگر خواهانه وجود داشته است.

با توجه به تأکیدی که نظریه شبکه‌های اجتماعی بر ساختار روابط دارد و این ساختار روابط به موقعیت‌های خانوادگی و اجتماعی فرد و گروه‌های اجتماعی مرتبط است، متغیر وضعیت تأهل به عنوان یکی از ساختارهای روابطی فرد در خانواده در پیوند با اعتماد در روابط شخصی مورد مطالعه قرار گرفته است.

فرضیه‌های تحقیق

- ۱- بین میزان گرایش دیگر خواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی، رابطه معناداری وجود دارد.
- ۲- بین میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان در روابط بین شخصی با توجه به وضعیت تأهل آن‌ها، تفاوت معناداری وجود دارد.

مدل تحلیلی پژوهش

تحقیق، پرسشنامه است که به تناسب موضوع تحقیق از ترکیبی از پرسشنامه محقق ساخته و پرسشنامه ساخت دیگر

بقبولانند که خطر اعتماد را بپذیرند، دیدگاه یاد شده از اهمیت ویژه‌ای برای بررسی اعتماد اجتماعی در روابط شخصی برخوردار است. به بیان دیگر، از میان سه نوع نظام اعتماد در دیدگاه کلمن، نوع اول یا همان ارتباط متقابل برای ارزیابی اعتماد در روابط شخصی مورد توجه قرار گرفته است. در کنار دیدگاه کلمن، نظریه بازی که در پیوند با نظریه‌های مبادله و گزینش عقلانی ارائه شده است، می‌تواند برای تبیین رابطه بین گرایش دیگر خواهانه و اعتماد مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین، در این پژوهش اعتماد در روابط شخصی در پیوند با گرایش به رفتارهای دیگر خواهانه - که نوعی از کنش عقلانی در چرخه رفتارهای مبادله‌ای است - مورد بررسی قرار گرفته است

اگر اعتماد اجتماعی در روابط شخصی را نوعی پنداشت ذهنی از چیدمان کنش‌های کنشگران در نظر داشت، نظریه بازی به گونه‌ای اعتماد را به عنوان ایستار و پیش درآمد گزینش رفتارها و کنش‌های کنشگران اجتماعی به شکل ضمنی مورد توجه قرار می‌دهد. بر اساس پیش فرض‌های این نظریه، می‌وان چنین استدلال نمود که دو طرف بازی در رفتارهای اجتماعی به منظور گسترش و تسهیل همکاری‌شان هم خود را ملزم به همکاری و همیاری با یکدیگر می‌دانند و در این راه به منافع و خواست‌های دیگران - که نمودی از دیگرخواهی است - توجه می‌کنند و در همین راستا، حد نصابی از اعتماد در روابط شخصی را نسبت به یکدیگر نشان

روش‌شناسی

روش تحقیق در این پژوهش از نوع پیمایشی است. ابزار

قومی را زیر پا می‌گذارد (امیرکافی، ۱۳۸۰: ۳۲-۳۱). اعتماد اجتماعی در زمینه‌ای فراتر از روابط چهره به چهره قرار دارد و در شبکه‌های موجود در سطح فرافردی جریان می‌یابد. بدین ترتیب، اعتماد اشخاص جای خود را به مقوله‌های اجتماعی انتزاعی‌تر و گسترده‌تری می‌دهد که در سطحی وسیع‌تر از مرزهای خانوادگی، همسایگی و طایفه‌ای قرار می‌گیرد. حوزه تعامل و ارتباط در اعتماد اجتماعی از سطح روابط و تعامل درون گروهی به تعامل بین گروهی ارتقاء می‌یابد. به طور خلاصه، اعتماد اجتماعی، هم اعتماد به اشخاصی است که می‌شناسیم و هم اعتماد به غریبه‌ها و کسانی است که آن‌ها را شخصاً نمی‌شناسیم.

گرایش دیگرخواهانه: دیگرگرایی یکی از مکاتب واقع‌گرایی اخلاقی است که معتقد است هر کاری که به انگیزه دوستی دیگران و به فرمان عاطفه غیر دوستی از انسان صادر گردد خوب، و هر آنچه به انگیزه حب ذات و مصلحت خویشان از انسان صادر گردد به بدی متصف می‌گردد. مدعای دیگرگرایان این است که ما با دو دسته گرایش‌ها روبه رو هستیم؛ گرایش‌های غریزی و گرایش‌های عاطفی غیرگرایانه. خواسته‌های غریزی به خوب و بد اخلاقی متصف نمی‌شوند و ضرورت زندگی‌اند. اما دسته دوم که جنبه اجتماعی دارند و منفعت آن به دیگران می‌رسد از مدح و ذم انسان‌ها برخوردارند و جنبه اخلاقی می‌یابند. بنابراین ریشه و ملاک عمل اخلاقی در عواطف اجتماعی نهفته است. هر چیزی که مطابق عواطف انسانی است خوب و هر چیزی که مخالف عواطف اجتماعی و معلول خودخواهی و خودگرایی است، بد است (مصباح یزدی، ۱۳۸۴: ۲۰۴). منظور از گرایش‌های دیگرخواهانه، میزان گرایش فرد به کمک کردن به دیگران، همدلی با دیگران و رفع مشکلات دیگران است. به بیان دیگر، گرایش‌های دیگرخواهانه، میزان دیگرگرایی و گرایش به همدلی و همکاری یک فرد با تمامی اشخاصی است که آن‌ها را می‌شناسد یا آن‌ها را نمی‌شناسد.

وضعیت تأهل: منظور مجرد یا متأهل بودن نمونه‌های

محققان استفاده شده است. جمعیت آماری پژوهش برابر با سرشماری سال ۱۳۹۰ کل کشور، ۸۸۲۷۸ نفر است. حجم نمونه در این پژوهش با استفاده از جدول لین (۱۹۷۶)، تعداد ۳۸۴ نفر محاسبه شده است. برای شناخت میزان انسجام درونی (پایایی) گویه‌های متغیر وابسته و متغیر مستقل، از آزمون آلفای کرونباخ و برای میزان اعتبار از روایی صوری استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده، از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. همچنین برای بررسی رابطه بین متغیر میزان گرایش‌های دیگرخواهانه با اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی، از آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون و برای بررسی تفاوت معناداری بین اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی با توجه به وضعیت تأهل پاسخگویان، از آزمون مقایسه میانگین‌ها (T مستقل) استفاده شده است.

تعریف مفاهیم

تعاریف نظری

اعتماد: اعتماد به عنوان ویژگی فردی مطرح می‌شود و بر احساسات، عواطف و ارزش‌های فردی تأکید دارد و در بررسی اعتماد نظریه‌های شخصیت و متغیرهای فردی مورد توجه قرار می‌گیرد. بر اساس این دیدگاه، اعتماد با مفاهیمی چون همکاری، صداقت، وفاداری، صمیمیت، امید و دگرخواهی ارتباط نزدیک دارد (اجاقلو و زاهدی، ۱۳۸۴: ۹۵). منظور از اعتماد، پذیرش خطر مواجهه و ارتباط با دیگران است، با این تصور که آن‌ها چنان که انتظار می‌رود، رفتار خواهند کرد یا این که عمداً در پی آزار و اذیت ما نخواهند بود.

اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی: این نوع از اعتماد را می‌توان حسن‌ظن داشتن نسبت به افراد جامعه، جدای از تعلق آن‌ها به گروه‌های قومی و قبیله‌ای تعریف کرد. بنابراین، اعتماد مزبور تنها به روابط چهره به چهره محدود نمی‌شود. این نوع از اعتماد مرزهای خانوادگی، همسایگی، محلی و

مورد پژوهش است.

تعاریف عملیاتی

اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی: برای سنجش این متغیر از ۹ سؤال در قالب مقیاس ترتیبی و طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای استفاده شده که سؤالات به دو بخش تقسیم شده‌اند. بخش اول شامل ۴ سؤال است که ابعادی از جمله اعتماد به خانواده، اعتماد به خویشاوندان، اعتماد به دوستان و اعتماد به همسایگان و به طور کلی اعتماد افراد به کسانی که می‌شناسند را مورد بررسی قرار می‌دهد که گزینه‌های آن شامل: ۱- به چه میزان به اعضای خانواده خود اعتماد دارید؟؛ ۲- به چه میزان به اقوام و خویشاوندان خود اعتماد دارید؟؛ ۳- به چه میزان به دوستان قدیمی خود اعتماد دارید؟ و ۴- به چه میزان به همسایگان خود اعتماد دارید؟ است. سطح سنجش سؤالات، ترتیبی است که به ترتیب شامل ۵ گزینه، (خیلی کم) با نمره ۱، (کم) با نمره ۲، (تا حدودی) با نمره ۳، (زیاد) با نمره ۴ و (خیلی زیاد) با نمره ۵ است. بخش دوم سؤالات مربوط به اعتماد اجتماعی در روابط شخصی، شامل ۵ گزینه است که میزان اعتماد عمومی افراد را به تمامی کسانی که می‌شناسند و تمامی کسانی که نمی‌شناسند مورد سنجش قرار می‌دهد که سؤالات به ترتیب شامل این موارد است: ۱- آدم تا از کسی بدی ندیده باید به او اعتماد کند؛ ۲- معتقدم امروزه روزگاری است که به هیچ‌کس نمی‌توان اعتماد کرد؛ ۳- حاضرم به کسی که غریب و تنه‌است، اعتماد کنم و به او پناه بدهم؛ ۴- من معتقدم که در رابطه‌ام با دیگران، نباید اطلاعات زیادی از خودم به آن‌ها بدهم و ۵- این روزها به سختی می‌توان کسی را پیدا کرد که واقعاً بتوان به او اعتماد کرد. سطح سنجش بخش دوم سؤالات مربوط به اعتماد اجتماعی در روابط شخصی نیز، ترتیبی است که به ترتیب شامل، کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم، کاملاً موافقم است. نمره‌گذاری گزینه‌ها به این صورت است که به گزینه‌های ۱ و ۳ به ترتیب، (کاملاً مخالفم) نمره ۱، (مخالفم) نمره ۲، (نظری ندارم) نمره

۳، (موافقم) نمره ۴، (کاملاً موافقم) نمره ۵ و همچنین به گزینه‌های ۲، ۴ و ۵ پس از کدبندی مجدد گزینه‌ها که نیاز به کدگذاری مجدد داشتند، به ترتیب، (کاملاً مخالفم) نمره ۵، (مخالفم) نمره ۴، (نظری ندارم) نمره ۳، (موافقم) نمره ۲ و (کاملاً موافقم) نمره ۱، داده شده است.

گرایش دیگرخواهانه: این مفهوم با ۹ سؤال ۷ گزینه‌ای در قالب مقیاس ترتیبی و طیف لیکرت مورد بررسی قرار گرفته است که گزینه‌های آن شامل: ۱- چقدر در جشن‌های عمومی مثل کمک به ایتم، جشن عاطفه‌ها، جشن گلریزان و ... شرکت می‌کنید؟؛ ۲- چه قدر از پول‌هایتان را برای حل مشکلات دوستان و آشنایان خرج می‌کنید؟؛ ۳- چه قدر در کمک به دیگران پیش قدم هستید؟؛ ۴- چه قدر حاضرید پول خود را به خویشاوندان قرض بدهید؟؛ ۵- چه قدر به بچه‌های بی‌سرپرست سر می‌زنید؟؛ ۶- چه قدر در زمان گرفتاری دوستان و آشنایان با آن‌ها همدلی می‌کنید؟؛ ۷- چه قدر در آشتی دادن دوستان خود با یکدیگر تلاش می‌کنید؟؛ ۸- چه قدر در دعوای همسایه‌ها میانجی‌گری می‌کنید؟ و ۹- چه قدر در طول سال، به سرای سالمندان سر می‌زنید؟ است. نمرات در نظر گرفته شده برای گزینه‌ها به ترتیب، برای (اصلاً) نمره (۰)، برای (خیلی کم) نمره ۱، برای (کم) نمره ۲، برای (متوسط) نمره ۳، برای (زیاد) نمره ۴، برای (خیلی زیاد) نمره ۵ و برای (همیشه) نمره ۶ است.

وضعیت تأهل: برای متغیر وضعیت تأهل، از یک سؤال با سطح سنجش اسمی دو گزینه‌ای استفاده شده است که وضعیت تأهل به وسیله دو گزینه ۱- متأهل و ۲- مجرد، مورد سنجش قرار گرفته است.

پایایی و روایی

رایج‌ترین و مناسب‌ترین روش برای سنجش پایایی طیف لیکرت، ضریب آلفای کرونباخ است. در جدول ۱، همان‌گونه که مشاهده می‌شود، نوسان‌های چندانی میان میزان آلفای کرونباخ متغیرها برای حجم نمونه نسبت به آلفای پیش‌آزمون

محسوسی بیش از نیمی از پاسخگویان را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۲- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس وضعیت تأهل

وضعیت تأهل	آمار توصیفی	
	فراوانی	درصد
مجرد	۲۱۳	۵۵/۵
متأهل	۱۷۱	۴۴/۵
کل	۳۸۴	۱۰۰

بر اساس نتایج به دست آمده در جدول ۳، تعداد ۱۱۰ نفر (۲۸/۶ درصد) از پاسخگویان در روابط بین شخصی اعتماد پایینی داشته‌اند. تعداد ۲۳۶ نفر (۶۱/۵ درصد) از پاسخگویان اعتماد متوسطی در روابط بین شخصی داشته‌اند. تعداد ۳۸ نفر (۹/۹ درصد) از پاسخگویان اعتماد زیادی در روابط بین شخصی داشته‌اند.

جدول ۳- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی در سه سطح پایین، متوسط و بالا

میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی	فراوانی	
	فراوانی	درصد
پایین	۱۱۰	۲۸/۶
متوسط	۲۳۶	۶۱/۵
بالا	۳۸	۹/۹
کل	۳۸۴	۱۰۰

بر اساس نتایج به دست آمده در جدول ۴، میانگین نمره اعتماد اجتماعی پاسخگویان در روابط بین شخصی (۲۵/۳۵) و همچنین میانگین نمره گرایش دیگرخواهانه پاسخگویان (۲۸/۸۵) است که بالاتر از نمره میانگین واقعی است. بنابراین پاسخگویان ابراز داشته‌اند که اعتماد اجتماعی پایینی در روابط بین شخصی خود دارند، ولی به لحاظ گرایش دیگرخواهانه وضعیت مطلوبی دارند.

وجود ندارد. با توجه به این که مقدار آلفای متغیرهای یاد شده بالاتر از ۰/۷۰ هست، می‌توان گفت ابزار پژوهش از پایایی مطلوبی برخوردار است و این نشانگر انسجام درونی مناسب بین گویه‌ها است.

جدول ۱- میزان آلفای کرونباخ برای متغیرهایی که به صورت طیف لیکرت سنجش شده‌اند

متغیرها	آلفای آزمون مقدماتی	آلفای حجم نمونه
اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی	۰/۸۰۲	۰/۶۹۸
گرایش دیگرخواهانه	۰/۷۸۶	۰/۸۷۱

در پژوهش حاضر از روایی صوری استفاده شده است. روایی صوری یا ظاهری، داوری به وسیله گروهی از صاحب نظران در این مورد است که آیا شاخص (معرف)، در واقع سازه را اندازه‌گیری می‌کند؟ (منصوریان، ۱۳۸۱: ۲۰۸). بنابراین، نمونه‌ای از پرسشنامه مورد نظر در اختیار تعدادی از استادان مربوطه در دانشگاه یاسوج قرار گرفت و از آنان خواسته شد با توجه به هدف پژوهش، نظر خود را در مورد وضوح عبارات به کار گرفته شده و ظاهر پرسشنامه، اعلام نمایند. در نتیجه این روند، تعدادی از آنان، اصلاحاتی را پیشنهاد نمودند که با لحاظ کردن نظریات آنان، پرسشنامه مورد نظر، کاملاً مناسب ارزیابی شد.

یافته‌ها

نتایج توصیفی

در جدول ۲، بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، ۲۱۳ نفر (۵۵/۵ درصد) از پاسخگویان مجرد و ۱۷۱ نفر (۴۴/۵ درصد) از پاسخگویان متأهل هستند. با توجه به این که شیوه نمونه‌گیری در این پژوهش، تصادفی از نوع طبقه‌ای چند مرحله‌ای است، سعی بر این است که تناسب جنسیتی پاسخگویان رعایت شود، با این وجود، افراد مجرد در حد

جدول ۴- میانگین نمره پاسخگویان بر اساس مؤلفه‌های مورد سنجش

متغیر	میانگین واقعی	نمره میانگین به دست آمده از پاسخگویان	کمترین نمره		بیشترین نمره	
			واقعی	پاسخگویان	واقعی	پاسخگویان
اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی	۲۷	۲۵/۳۵	۹	۱۳	۴۵	۴۰
گرایش دیگرخواهانه	۲۷	۲۸/۸۵	۰	۰	۵۴	۵۳

یافته‌های استنباطی

در جدول ۵، نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنف تک نمونه‌ای مورد بررسی قرار گرفته شده است و نتایج حاکی از آن است که در سطح اطمینان ۰/۹۵ و با توجه به مقدار آزمون

کولموگروف - اسمیرنف تک نمونه‌ای ($K-S = ۱/۳۱$) و سطح معناداری ($Sig = ۰/۰۶۶$)، توزیع صفت در بین نمونه، با توزیع آن در جامعه، نرمال است و تفاوت معناداری بین فراوانی‌های مشاهده شده و فراوانی‌های مورد انتظار وجود ندارد.

جدول ۵- مقدار آزمون کولموگروف - اسمیرنف تک نمونه‌ای برای نرمال بودن توزیع اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی

متغیر وابسته	تعداد فراوانی	میانگین اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی	مقدار آزمون K-S	Sig
اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی	۳۸۴	۲۵/۳۵	۱/۳۱	۰/۰۶۶

نتایج به دست آمده از پژوهش در جدول ۶، نشان می‌دهد که، با توجه به مقدار ضریب همبستگی پیرسون بین میزان گرایش دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط شخصی که برابر با ۰/۲۳۹ است و همچنین با توجه به مقدار سطح معناداری ($Sig = ۰/۰۰۰$)، بین دو متغیر، در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ و سطح اطمینان ۰/۹۹، رابطه معناداری وجود

دارد و میزان گرایش دیگرخواهانه قادر است به خوبی میزان تغییرات و واریانس اعتماد اجتماعی پاسخگویان در روابط شخصی را توضیح دهد. بدین معنی که با افزایش میزان گرایش دیگرخواهانه، اعتماد اجتماعی پاسخگویان در روابط شخصی به نسبت کمی افزایش خواهد یافت.

جدول ۶- نتایج آزمون پیرسون بین میزان گرایش دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط شخصی

Sig	ضریب همبستگی پیرسون	تعداد پاسخگو	متغیرها	
			وابسته	مستقل
۰/۰۰۰	۰/۲۳۹	۳۸۴	اعتماد اجتماعی	گرایش دیگرخواهانه

برای بررسی میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان در روابط شخصی بر حسب وضعیت تأهل آن‌ها، با توجه به سطح

سنجش متغیرها، از آزمون T مستقل، استفاده شده است. نتایج به دست آمده از پژوهش در جدول ۷، نشان می‌دهد که، با

معناداری وجود نداشته است و میانگین میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان در روابط شخصی دو گروه در سطح اطمینان ۹۵ درصد، مشابه هم است.

توجه به مقدار آزمون T ($T = ۱/۰۴$) و سطح معنی داری ($Sig = ۰/۲۹۸$)، بین میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان در روابط شخصی با توجه به وضعیت تأهل آنها تفاوت

جدول ۷- مقایسه میانگین میزان اعتماد اجتماعی در روابط شخصی بر حسب وضعیت تأهل

Sig	Df	مقدار آماره T	انحراف معیار	میانگین اعتماد		وضعیت تأهل	متغیرها	
				اجتماعی در روابط شخصی	فراوانی		وابسته	مستقل
۰/۲۹۸	۳۸۲	۱/۰۴	۴/۹۶	۲۴/۷۸	۱۷۱	مجرد	اعتماد اجتماعی	وضعیت
				۲۵/۳۲	۲۱۳	متأهل	در روابط شخصی	تأهل

بحث و نتیجه

جوامع کنونی و مدرن را به دنبال دارد. در نتیجه، نتایج حاصل از پژوهش با نتایج تحقیقات پیشین از جمله تحقیقات پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۷۹) و حیدرآبادی (۱۳۸۸)، عباس‌زاده و میرزایی (۱۳۹۳)، ربانی و همکاران (۱۳۹۳) همخوانی دارد ولی بر عکس با نتایج تحقیقات کتابی (۱۳۸۸) و علیزاده‌اقدام و همکاران (۱۳۹۰) همخوانی ندارد.

با توجه به مقدار ضریب همبستگی پیرسون بین میزان گرایش‌های دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط شخصی که برابر با ۰/۲۳۹ است و همچنین با توجه به مقدار سطح معناداری ($Sig = ۰/۰۰۰$)، به لحاظ آماری بین دو متغیر، رابطه معناداری وجود داشته است. این یافته با نظریه‌های اعتماد اجتماعی کلمن و نظریه بازی همخوانی دارد. بر اساس نظریه بازی، افراد به عنوان کنشگران عقلانی سعی می‌کنند در یک تعامل اجتماعی با رعایت قاعده بازی برای رسیدن به اهداف‌شان با دیگران تعامل ورزند. می‌توان استدلال نمود که قاعده نانوشته گرایش‌ها و رفتارهای دیگرخواهانه افراد در جامعه (به عنوان گونه‌ای از تعاملات اجتماعی) همان اعتماد در روابط شخصی است و این دو در یک راستا و به هم‌افزایی می‌پردازند. هم‌افزایی آن‌ها به تسهیل روابط اجتماعی می‌انجامد. این یافته با خود نظریه شبکه اجتماعی که ساختار

نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که به طور کلی ۹/۹ درصد از پاسخگویان، میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی بالا، ۶۱/۵ درصد از پاسخگویان میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی متوسط و ۲۸/۶ درصد از پاسخگویان میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی پایین دارند. بررسی نتایج به دست آمده از پردازش داده‌های گردآوری شده در خصوص متغیر وابسته مورد بررسی در این پژوهش؛ یعنی اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی، نشان داد که میانگین نمره به دست آمده از پاسخگویان در خصوص میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی برابر با ۲۵/۲ (از میانگین واقعی = ۲۷) است که نمره به دست آمده نشانگر آن است که میزان اعتماد پاسخگویان در روابط بین شخصی پایین‌تر از حد متوسط است و در مجموع پاسخگویان میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی پایینی دارند. رقم به دست آمده نشانگر شیوع و گسترش نسبتاً بالای میزان بی‌اعتمادی در مردم است که می‌توان از آن به عنوان یک مسأله‌ی اجتماعی نام برد. نتایج حاصل از بررسی متغیر اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی در بین مردم، تأیید نظریات آنتونی گیدنز در خصوص کاهش میزان اعتماد اجتماعی در

وجود ندارد و میانگین میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان در روابط شخصی دو گروه مشابه هم است و مجرد یا متأهل بودن، تأثیری در افزایش یا کاهش میزان اعتماد اجتماعی در روابط شخصی نداشته است. لازم به ذکر است که نتایج حاصل از پژوهش در خصوص وجود رابطه بین میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان در روابط شخصی با توجه به وضعیت تأهل آنان، با نتایج تحقیقات پیشین از جمله تحقیق قریشی و صداقت (۱۳۸۸) همخوانی نداشته است. با توجه به نظریه شبکه اجتماعی که نوع روابط و اعتماد را مرتبط به ساخت حاکم بر روابط می‌داند، می‌توان چنین استدلال نمود که ساختار حاکم بر روابط افراد متأهل و مجرد در جامعه مورد مطالعه به گونه‌ای است که نوعی همگونی در زمینه اعتماد در روابط شخصی را برای افراد مجرد و متأهل در پی داشته است. ساده و غیر پیچیده بودن بافت جامعه مورد مطالعه - که شهری نیمه سنتی است - می‌تواند در پدید آمدن چنین وضعیتی نقش داشته است.

با توجه به این‌که ویژگی‌های اجتماعی و رفتارهای اجتماعی تحت تأثیر عوامل گوناگونی هستند، پیشنهاد می‌گردد محققان بعدی ارتباط اعتماد در روابط بین شخصی با پدیده‌های سطوح کلان و میانه (همچون وضعیت امنیت، رفاه اقتصادی در سطح مناطق و ...) را مورد مطالعه قرار دهند. میزان اعتماد پاسخگویان در روابط بین شخصی پایین‌تر از حد متوسط است و در مجموع پاسخگویان میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی پایینی دارند. بنابراین، لازم است راه‌هایی برای ارتقاء سطح اعتماد اجتماعی در جامعه مورد توجه قرار گیرد. یکی از این راه‌ها توجه به ارتقاء میزان اعتماد اجتماعی در کودکان است. در این مرحله نوع رابطه با کودک می‌تواند اعتماد یا بی‌اعتمادی او را در چگونگی مواجهه با افراد و محیط شکل دهد به گونه‌ای که در دوره بعدی زندگی ادامه پیدا کند. رعایت اصول اخلاقی از سوی والدین و متعاقباً تشویق کودکان به رعایت اصول صداقت، صراحت، وفای به عهد، راستگویی، رعایت قوانین و مقررات

حاکم بر روابط اجتماعی را مورد توجه قرار می‌دهد، نیز همخوانی دارد. هرگاه روابط اجتماعی در قالب شبکه اجتماعی مورد توجه قرار گیرند که ساختارهایی بر این روابط حاکمیت دارد، افراد با توجه به تعاملات و ساختارهای موجود در شبکه اجتماعی نقش‌آفرینی می‌کنند. همچنین، بر اساس نظریه بازی؛ کنشگران با رعایت و ملاحظه قواعد بازی به چینش رفتارها و اولویت‌های انتخابی خود در جامعه می‌پردازند. بر اساس دیدگاه کلمن، نظریه بازی و نظریه شبکه‌های اجتماعی، همبستگی گرایش به رفتارهای دیگرخواهانه و اعتماد در روابط شخصی، با توجه به قواعد نانوشته حاکم بر رفتارهای اجتماعی که شکل مبادله دارند، انتظارات متقابلی که کنشگران عرصه روابط اجتماعی از یکدیگر دارند و تضمین ذهنی که در قالب اعتماد از این انتظارات و رفتارها وجود دارد، قابل تبیین است. به بیان دیگر، گرایش دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی نوعی جهت‌گیری هم‌افزایانه نسبت به یکدیگر برای تحقق اهداف عقلانی کنشگران در روابط اجتماعی دارند. به بیان ساده‌تر، گرایش دیگرخواهانه هم در سازگاری با اعتماد به دیگران در روابط شخصی است و هم باعث تقویت اعتماد در روابط شخصی می‌شود. به خاطر سازگاری کارکردی بین متغیرهای گرایش‌های دیگرخواهانه و اعتماد اجتماعی در روابط شخصی، رابطه معنادار بین آن‌ها به لحاظ نظری قابل توجیه است و نتایج به دست آمده با نظریه کلمن در خصوص این‌که یک تفکر عقلانی و هدفمند درون افراد برای اعتماد کردن و اعتماد نکردن وجود دارد، همخوانی داشته است. همچنین نتایج حاصل از پژوهش با نتایج تحقیقات پیشین از جمله قریشی و صداقت (۱۳۸۸)، ناک و کیف (۱۹۹۷)، کلی (۲۰۰۹) و تانیگوچی (۲۰۱۲) همخوانی داشته است.

همچنین نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که بین میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان در روابط شخصی با توجه به وضعیت تأهل آنان، با مورد نظر قرار دادن مقدار $T(1/04)$ و $T = 0/298$ (Sig =)، تفاوت معناداری

مردم را به سمت مشارکت‌های اجتماعی و گرایش‌های دیگرخواهانه سوق دهد و محدودیت‌های موجود در این راستا را از بین ببرد تا از این طریق، با ایجاد حلقه‌ها و پیوندهای دوستی، سرمایه‌های اجتماعی آنان افزایش یابد، عاملی که می‌تواند به افزایش اعتماد اجتماعی در بین آنان منجر گردد.

منابع

- آزاد ارمکی، ت. (۱۳۸۱). *نظریه‌های جامعه‌شناسی*، تهران: انتشارات سروش.
- اجاقلو، س. و زاهدی، م. (۱۳۸۴). «بررسی میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان»، *مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران*، دوره ۶، ص ۹۲-۱۲۵.
- امیرکافی، م. (۱۳۸۰). «اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن»، *فصلنامه نمایه پژوهشی*، سال پنجم، ش ۱۸، ص ۱۰-۴۲.
- بالاخانی، ق. و جواهری، ف. (۱۳۸۵). «رسانه جمعی و اعتماد بررسی تأثیر رسانه‌های جمعی بر اعتماد اجتماعی؛ مطالعه موردی شهروندان تهرانی»، *مجله علوم اجتماعی*، سال سوم، ش ۱، ص ۱-۲۹.
- بختیاری، م. (۱۳۸۹). *بررسی اعتماد اجتماعی و برخی عوامل مؤثر بر آن*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.
- چلبی، م. (۱۳۷۵). *جامعه‌شناسی نظم، تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی*، تهران: نشر نی.
- دفتر آموزش و پژوهش استانداری کهگیلویه و بویراحمد. (۱۳۸۵). *طرح سنجش سرمایه اجتماعی در استان کهگیلویه و بویراحمد*، مجری طرح: محمود شارع‌پور.
- دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. (۱۳۸۰).

و ... از همان دوران کودکی می‌تواند بر میزان اعتماد اجتماعی آنان به دیگران در دوران بزرگسالی تأثیرگذار است. در کنار خانواده، مراکز آموزشی مرتبط با پرورش کودکان به ویژه مدارس، می‌توانند با تشویق رعایت مؤلفه‌های مهم هنجاری در کودکان، تا حدود زیادی میل بی‌اعتمادی به اطرافیان را در آنان کاهش دهند.

با توجه به پایین بودن میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی، متعاقباً تأثیر مثبت گرایش‌های دیگرخواهانه در افزایش میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی، پیشنهاد می‌گردد با لحاظ نمودن همه عوامل تأثیرگذار، نسبت به تدوین و اجرای برنامه‌های فرهنگی و آموزشی برای تقویت میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی و با مشارکت همه نهادهای ذی‌ربط، اقدام اساسی صورت گیرد. بهره‌گیری از توان سازمان‌های مردم‌نهاد، می‌تواند برای تقویت میزان اعتماد اجتماعی در روابط شخصی کارساز است. انجمن‌های فرهنگی و هنری، ورزشی و سرگرمی، آموزش و پژوهش، حرفه‌آموزی و اشتغال‌زدایی، حقوقی، مذهبی، صندوق اعتباری، جوانان، آسیب‌های اجتماعی، خدمات اجتماعی، خیریه و ... از جمله این سازمان‌های مردم‌نهاد هستند و یکی از وظایف اصلی این سازمان‌ها، توسعه ارتباطات اجتماعی و ارتقاء حس گرایش‌های دیگرخواهانه تک‌تک اعضای جامعه است. همچنین لازم به ذکر است با مد نظر قرار دادن نتایج پژوهش، مبنی بر این‌که میزان اعتماد اجتماعی در روابط بین شخصی با توجه به وضعیت تأهل تفاوتی نداشته است، بنابراین ایجاد، شکل‌گیری و گسترش سازمان‌های مردم‌نهاد برای هر دو گروه متأهلان و مجردان (زنان و مردان)، باید به صورت ویژه مورد توجه دولت قرار گیرد. بنابراین، به صورت کلی پیشنهاد می‌شود دولت با اعمال اهرم‌های تشویقی از جمله در اختیار قرار دادن بودجه و امکانات لازم برای احداث اماکن مناسب برای برپایی انجمن‌های محلی و سازمان‌های مردم‌نهاد و همچنین تشویق مردم از طریق رسانه‌های گروهی برای همکاری و مشارکت فعال در این انجمن‌ها و سازمان‌ها،

- صبوری، تهران: نشر نی.
- گیدنز، آ. (۱۳۷۷). *پیامدهای مدرنیته*، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: مرکز.
- گیدنز، آ. (۱۳۸۳). *تجدد و تشخیص، جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*، ترجمه: ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
- گیدنز، آ. (۱۳۸۴). *چشم‌اندازهای جهانی*، ترجمه: حمیدرضا جلابی‌پور، تهران: انتشارات طرح نو.
- مصباح یزدی، م. (۱۳۸۴). *آموزش عقاید*، تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل سازمان تبلیغات اسلامی.
- معیدفر، س. و دربندی، ع. (۱۳۸۵). «بررسی رفتار و نگرش جمع‌گرایانه شهروندان تهرانی»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره هفتم، ش ۳، ص ۳۴-۵۸.
- منصوریان، م. (۱۳۸۱). *روش‌های پژوهشی کیفی و کمی در علوم اجتماعی*، تهران: انتشارات نوید شیراز.
- Adler, P. S. & Seok-Woo, K. (2002) "Social Capital: Prospects for a New – Concept". *Academy of Management Review*; 27(1):17-40.
- Coleman. J. (1990) *Foundation of Social Theory*. Cambridge, MA: Harvard press.
- Kurtosi, Z. (2004) "Aspects of gender in social networks" in: Czagany, L. Garay, L. (2004) *Social Identity, Information and Markets, Proceeding of faculty of Economics and Business Administration*, JAT Press, Szeged.
- Newton. K. (2002) *Social Trust and Political Disaffection Social Capital and Democracy*. EURSCO Conference on Social Capital: Exeter. P: 5-35.
- Putnam, R. (1993) *Making Democracy Work*. Civic Traditions in Modern – Italy, Princeton University Press, Princeton.
- Reeskens, T. & Marc Hooghe. (2007) *Cross-Cultural Measurement Equivalence of Generalized Trust*. Soc Zndic Res 2008. P 515-532.
- Wellman, B. & Berkowitz, S. D. (Eds.), (1988) *Social Structures: A Network Approach*, London: Cambridge University Press.
- پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج اول.
- دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. (۱۳۸۲).
- پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج دوم.
- ربانی خوراسگانی، ع؛ عباس‌زاده، م؛ آقاجانی، ع. و ناجی، ز. (۱۳۹۳). «بررسی جامعه‌شناختی میزان اعتماد بین شخصی و عوامل مؤثر بر آن در میان دانشجویان دانشگاه اصفهان»، *فصلنامه علوم اجتماعی*، ش ۲۷، ص ۱-۲۲.
- ریتزر، ج. (۱۳۷۷). *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- زتومکا، پ. (۱۳۸۶). *نظریه جامعه‌شناختی اعتماد*، ترجمه: غلامرضا غفاری، تهران: انتشارات شیرازه.
- شارع‌پور، م. (۱۳۸۰). «فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن»، *مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران*، سال اول، ش ۱، ص ۱۰۱-۱۱۲.
- عباس‌زاده، م. و میرزایی، م. (۱۳۹۳). «نقش دین در توسعه شبکه اعتماد اجتماعی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تبریز)»، *فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ش ۱۱، ص ۱۹۹-۲۲۴.
- علی‌پور، پ. (۱۳۸۸). «اعتماد و مشارکت؛ بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت در شهر تهران»، *مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران*، دوره دهم، ش ۲، ص ۱۰۹-۱۳۵.
- عمید. (۱۳۶۹). *فرهنگ لغت فارسی عمید*، چاپ سوم، تهران: امیرکبیر.
- عنایت، ح؛ موحد مجد، م. و حاجیان، ب. (۱۳۹۴). «بررسی عوامل فرهنگی مرتبط با میزان اعتماد به همسر در بین زنان و مردان متأهل شهر اصفهان»، *فصلنامه زن و جامعه*، ش ۲۱، ص ۱۲۱-۱۴۰.
- کلمن، ج. (۱۳۷۷). *بنیادهای نظریه اجتماعی*، ترجمه: منوچهر